

riumából, aztán Huszár Gál, Szenci Molnár Albert, Martonfalvi György, Örvendi Molnár Ferenc, Köleséri Sámuel, Szentpéteri István, Maróthy György, Hatvani István, Némethi Pál (az ünnepeelt latin diák költő), Szilágyi Sámuel (Voltaire úrnak Henriásából), Varjas János, Domokos Lajos, (Fénelon-fordításából), a Debreceni Grammatikából, Földi Jánostól, Bessenyei Györgytől (Debretzen siralma), Budai Ézsaiástól, a Magyar Fűvészkönyv és az Orvosi Fűvészkönyvből, a Debreceni Énekeskönyvből, a kollégiumi diákköltészetből és kéziratos versgyűjteményekből, Csokonai debreceni jellegű műveinek jegyzéke, Fazekas Mihály verseiből s Kölcsey Ferenc önéletrajzi leveléből.

A reformáció kezdetétől Péczely József professzori működése kezdetéig terjednek tehát ezek a szemelvények, melyeket gondos, körültekintő jegyzetek követnek. „A záró dátum éppen Debrecen önálló irodalmi jellegének és szerepének megszűnését és epigonizmusbá süllyedését, a központosított irodalom diadalát jelenti.” Révész Imre püspök a kötetkéhez írt előszavában azt írja ezekről a szövegekről: „Ezek a reliquiák, amelyeket ez a gyűjtemény Debrecen irodalmi életéből majdnem félezer évet átkutatva feltár, kiválóan alkalmasak arra, hogy önmaga és mások előtt a maga teljes történeti mélységében és szélességében tudatossá tegyék azt a bizonyos sokat emlegetett 'debreceni szellem'-et.

KÉKY LAJOS.

A pannonhalmi főapátsági Szent Gellért-főiskola évkönyve az 1941—42-i tanévre. Közzéteszi Kocsis Lénárd főiskolai igazgató. — Pannonhalma, 1942. 8-r., 283 l.

A gondosan szerkesztett évkönyv most megjelent második kötetének is (az elsőről l. IK. 1942. 211. l.) két, bennünket érdeklő dolgozata van. Az egyik Csóka J. Lajos értekezése, *A magyar tudományág megszervezésének kísérletei a 18. században* több részletmonográfia, különösen Toldy Ferenc, Csaplár Benedek és Császár Elemér idevágó tanulmányai után, de önálló kutatásokra és vizsgálódásokra támaszkodva, először foglalja össze e kérdés történetét. Körültekintő és alapos munkája sok új és érdekes adatot bogozott ki. Rámutat a Toldytól is említett Germethen Henrikre, aki már száz esztendővel a M. Tud. Akadémia megalapítása előtt tervezetet készített egy pozsonyi tudós társaság megszervezésére. Szilágyi Sámuel 1740-ben — mint utóbb maga számol be róla Kollár Ádámnak — III. Károly halála akadályozta meg egy tudós társaság létesítésében. A legbuzgóbb munkása azonban és főrekvéseknek maga Kollár Ádám Ferenc lett, aki egyrészt Bél Mátyás szellemi örökét akarta átvenni és folytatni, másrészt *Anzeigen* c. folyóiratával alapozta meg végső szándékait. Bél, Bod, Windisch és Perliczy kísérlete-

zései után a máig is homályban maradt ismeretlennek *Academia Augustája* az első nagyobbszabású terv, amely az Akadémia megteremtésének nemcsak szellemi, hanem anyagi lehetőségeivel is komolyan számol. Utána Hell Miksa és Kollár léptek az előtérbe. Hellt főképen Martini buzdította a munkára, amely előbb Mária Terézia jóindulatú pártolásával folyt, utóbb a királynő véleményének megváltozása miatt, aminek okát Csóka Kollár tanácsában keresi, ez is dugába dőlt. Kollár a maga elgondolása szerint akarta a tervet kidolgozni s ez merőben ellenkezett Hell Miksáéval. Hell, a csillagász, csupán a természettudományokat tartotta fontosaknak, Kollár természetesen a történelmieket is. Harcuknak szomorú eredménye lett, hogy Kollár is lemondott az akadémiai ügyek javaslattételéről, Hell sem tudott zöldágra vergődni. — Mindez a törekvés egy Bécsben felállítandó Akadémiára vonatkozott. Egy magyar tudóstársaság gondolata is fölmerült 1774-ben, Nagyszombatban kellett volna megteremteni, „Képzeltető, — írja Csóka — hogy az államtanács mily felháborodással fogadta ezeket a magyar szeparatista gondolatokat.”

Említésreméltó, hogy az akadémia-alapítás tervei szoros kapcsolatokba kerültek a kalendáriumok kiadásának kérdésével: ismételten fölmerült a szándék, hogy ezeknek gazdag jövedelmét aknázzák ki a tudományos célra. Hell Miksát pl. meg is tették a kalendárium-ügyek igazgatójának: Hell egyenest monopolizálni akarta a kalendáriumok kiadását az akadémia céljaira.

A budai, majd pesti egyetem tudományos munkássága a magyar nyelv és a nemzeti műveltség fejlesztése szempontjából esett kifogás alá: éppen e negatívumból erősödik a mozgalom, a magyar faj és a magyar nyelv fejlesztéséért s kerül a hazaszeretet a kérdés középpontjába. Bessenyei és Révai már jól ismert törekvéseit Csóka csak összefoglalóan ismerteti s nem terjeszkedik ki Aranka nyelvművelő társaságára, mert ez utóbbit sajátosan erdélyi mozgalomnak tekinti. (Perényi József közleményei mutatják, hogy ebben nincsen igaza) A dolgozatnak legbecsesebb része Kollár Ádám törekvéseinek újabb megvilágítása: Csóka, mint eddigi munkásságával is, megbővítette Kollár tudományos életünk fejlődésében vitt jelentős és eddig nem eléggé méltatott szerepének ismeretét.

Az évkönyv másik, figyelmünkre számot tartó közleménye Radó Polikárp munkája. A magyar liturgiátörténetnek ez a tudós kutatója — mult évben a liturgikus kódexek jegyzékét adván — most szaktudományának lehető teljes magyar bibliográfiáját adja közre. Kódexirodalmunknak a liturgiával való szoros kapcsolata miatt az összeállítás a magyar irodalomtörténet munkásainak is hasznos és becses „adalék” (szerényen maga nevezi így a derék gyűjteményt), köszönetet kell mondanunk érte s föl kell rá hívnunk a kutatók figyelmét.

KERÉKES EMIL.